

1. Bevezetés

III. Károly magyar király 1722. március 2-án konferenciát tartott Bécsben, amelynek elsődleges tárgya az 1713. április 19-én ugyanott kihirdetett, trónöröklési rend megváltoztatásával kapcsolatos dinasztiai belüli egyezség magyar rendekkel való elfogadtatása volt.¹ Mindez azért is volt igen izgalmas politikai és közjogi kérdés, mivel ugyanő 1715. június 15-én (azaz több mint két évvel az „osztrák *Pragmatica Sanctio*” kihirdetését követően!) szentesítette az 1712–1715. évi magyar (koronázó) országgyűlésen elfogadott törvénycikkeket, köztük azt is, amelyben az alábbi rendelkezés szerepelt:

„A császári és királyi szent felség kegyelmesen úgy határozott, hogy a közvetlenül előbb jelzett második cikkelybe most beiktatott jóságos hitlevelének tartalma szerint eléggé kifejtett örökletes utódlást irányadónak kell tekinteni, s ha egykoron a néhai felséges Lipóttól és királytól leszármazó fineműeknek magva szakad, a királyválasztásban és koronázásban a karoknak és rendeknek ősi és régi helyben hagyott szokása és előjoga fog előtérbe lépni.” (1715. évi 3. törvénycikk, egybe-csengően a 2. törvénycikkkel a magyar törvények közé beiktatott királyi hitlevelé negyedik pontjával.)²

1720. április 19–22-ével, a felső- és az alsó-ausztriai rendekkel kezdődően³ az osztrák és a cseh–morva–sziléziai örökös tartományok gyűlései ugyanakkor sorra ratifikálták a trónutódlást a fiágak kihalása esetén a leányágra is kiterjesztő családi megállapodást,⁴ és nyilvánvaló volt, hogy az oszthatatlan és elválaszthatatlan együttöröklés („együttbirtoklás”) nem volt megvalósítható anélkül, hogy a magyar trónöröklés rendje ne változzék meg. A bécsi konferencián nemcsak a javaslat magyar rendekkel való elfogadtatásának forgatókönyvében állapodtak meg, hanem az ennek érdekében még ugyanazon évre összehívandó országgyűlés királyi meghívólevelét is megszüvegezték, annak kibocsátására azonban csak 1722. május 1-jén, azaz két hónappal később került sor.⁵ Időközben, március 30-án a Nagyszébenben összeült erdélyi rendekkel is elfogadtatták a *Pragmatica Sanctio*t, ráadásul bármilyen ellenvetés nélkül,⁶ amivel némiképp kész tények elé állították a magyar országgyűlést, amelyet az uralkodó 1722. június 20-ára hívott össze.⁷ A diéta két táblája a nőági örökösödést – az előre eltervezettek és a június 26–30. közötti értekezleteken pontosítottak szerint – rögtön az első, június 30-i ülésnapon elfogadta.⁸

Az országgyűlés azonban ezzel korántsem ért véget, sőt még további közel egy évig tartott. Ellentétben az erdélyi rendekkel, a magyar diéta ugyanis igenis feltételekhez kívánta kötni a *Pragmatica Sanctio* elfogadását, sőt a végleges megszüvegezés során III. Károly, valamint a néhai I. József és I. Lipót leányági leszármazóira szűkítették annak

SZEMLE

Képes György*

1723 – a magyar alkotmány- és jogtörténet nagy esztendeje

rendelkezéseit,⁹ miáltal az eredetileg (1703-ban) még I. Lipót és két fia között megkötött titkos kölcsönös örökösödési megállapodáshoz, illetve annak 1713. áprilisában VI. Károly császár által „értelmezett”, jegyzőkönyvbe foglalt nyilvános szövegéhez képest (amely még az egykori spanyol ág nőági leszármazóit is magában foglalja) részben eltérő önálló magyar normaszöveg, trónöröklési (sarkalatos) törvény jön majd létre. A rendek már 1722. júliusában felirat formájában jelezték az uralkodó felé, hogy kérik a Magyar Királyság függetlenségének tiszteletben tartását, december 2-án pedig már az erre vonatkozóan elfogadott külön végzettségüket (a majdani 1723. évi 3. törvénycikket) is közölték Károssal. 1723. március 1-jén az alsótáblán felolvasták a király választát (leirat), amelyben feleslegesnek nevezte az utóbbi rendelkezést, mivel azt már a koronázása alkalmával korábban megerősítette. Ezt követően a rendek finomították a decemberi felirat szerinti rendelkezéseken, de az ország törvényeinek és régi szokásainak megerősítése és a kötelezettségvállalás a rendi jogok sértettségének biztosítására továbbra is fennmaradt.

Az 1722–1723. évi diéta kétségtelenül legnagyobb jelentőségű törvénye a Magyar Királyság további két évszázadát meghatározó és csak 1921-ben (egy korabeli közjogászok egy része és e sorok írója szerint is megkérdőjelezhető legitimitású nemzetgyűlési döntéssel¹⁰) hatályon kívül helyezett „magyar *Pragmatica Sanctio*” volt, azonban a rendek már 1722. október 10-én hatvanhét cikket terjesztettek fel,¹¹ mire pedig a teljes törvény-csomag III. Károly elé került szentesítésre, az a leányági trónöröklést biztosító 1–2. és a rendi alkotmány sérthetlenségét garantáló 3. cikkelyen túl további nem kevesebb, mint 126 törvénycikket tartalmazott. Bár a dinasztikus öröklés rendjének a nőágra való kiterjesztéséről lényegét tekintve már 1722. március 2-án és 10-én, de legkésőbb a június 26–30-i parlamenti tanácskozások végére, az alsótáblán élénk „vivátozás” közepette¹² létrejött a király és a rendek közötti egyezség, az országgyűlésen elfogadott törvénycikkek formálisan az 1723. június 19-i szentesítéssel jöttek létre, és az év végi kihirdetéssel hatályosultak.¹³ Mindez már önmagában is indokoltá teszi – legalábbis alkotmányjogi és jogforrástani szempontból –, hogy 2023-ban ünnepeljük e nagy jelentőségű döntés 300.

* Képes György PhD, habil. egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, ORCID: 0000-0002-3941-0686

évfordulóját, de még inkább magyarázza a 2023. évi tricentenáriumi tény, hogy az említett 129 törvénycikk között jónéhány további alapvető jelentőségűt is megtalálhatunk, amelyek egy részét a rendek is az 1723. évi üléseken fogadták el.

2. Az 1723. évi törvénycikkek vázlatos áttekintése

Arra a kérdésre, hogy tartottak volna-e magyar országgyűlést 1722-ben akkor is, ha III. Károly kisfiának, Lipót János főhercegnek a sajnálatos csecsemőkori halála (1716. november 4.), majd pedig újabb fiú helyett két leánygyermek (1717. május 13., Mária Terézia főhercegnő; 1718. szeptember 18., Mária Anna főhercegnő) születése nem ad sürgető aktualitást a trónöröklési rend bővítésének,¹⁴ nyilván lehetetlen teljes bizonyossággal válaszolni. Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy az előző diéta berekesztésétől (a berekesztés és feloszlás fogalmi distinkciója 1848 előtt kevéssé indokolt), 1715 júniusától hét esztendő is eltelt, miközben az 1715. évi 14. törvénycikk kifejezett rendelkezése szerint azt legkésőbb három éven belüli időpontra (azaz 1718 júniusára) ismét össze kellett volna hívni – ezt nevezi Jean Bérenger francia történész találóan „a [brit] *Triennial Act* magyar formájának”.¹⁵ Ráadásul 1722 tavaszára a korábbi országgyűlés által kiküldött rendszeres bizottság is végzett feladatával és kidolgozta a közigazgatási, igazságszolgáltatási és egyéb reformok tervezeteit, amelyeket szintén a diéta elé kellett terjeszteni.¹⁶ A *Pragmatica Sanctio* elfogadásáról szóló gyors és lelkes döntés után nagyrészt ezeket, valamint a rendek által felhozott kérdéseket (sérelmeket és kívánalmakat) tárgyalta a diéta.

Az 1723. június 19-én szentesített törvénycikkek közül az első hármat már említettük, ezek megkerülhetlenül fontos részét képezték a magyar alkotmánynak az Ausztriával közös monarchia felbomlásáig, és sok tekintetben meghatározták a polgári átalakulást előkészítő 1791. évi (10., 12. tc.), azt ténylegesen megvalósító 1848. évi (elsősorban III. tc.), valamint az osztrák–magyar reáluniót létrehozó 1867. évi (ún. kiegyezési) törvényeket.¹⁷ Az 1723. évi 1. és 2. törvénycikk alapján a Magyar Királyságnak a dinasztia kihalásáig sosem lehetett volna más uralkodója, mint az örökös tartományoknak (1804-től Ausztriai Császárságnak). A közös uralkodó személye ugyanakkor – a külügy és hadügy korabeli sajátossága (királyi prerogatívá, nem közlött, hanem rezervált felségjog) miatt – e szakterületek közös vitelét tette indokoltá. Másik oldalról viszont soha, egyetlen pillanatra nem merülhetett volna fel (a „hódítás jogán” és a *Verwirklichungstheorie*-n kívüli érvrendszerben persze, azaz az alkotmányosság keretei között maradva), hogy a Magyar Királyság egy birodalmi tartomány (*Land*) és ne ország (*Reich*) lett volna. (A magyar közjog nézőpontjából országgyűlésünk sem *Landtag* volt, hanem *Reichstag*, bárhogy vélekedett is erről Mária Terézia és tanácsadói köre, vagy mások.)¹⁸

Ugyanakkor, ha továbbhaladunk a 129 törvénycikk szinte végelemezhetetlen során, számos további indokot is találhatunk a tricentenáriumi megemlékezésre. Az 1723. évi 4. törvénycikk megerősítette a nádori intézményt, az egyetlen olyan méltóságot, amelyre nem terjedt ki a királyi kinevezési felségjog, hanem a rendek választhatták azt. Az 5. törvénycikk a nemesek személyes szabadságát és tulajdonuk sérthetlenségét garantálta, a régi magyar joggal, az *Aranybullával*, az 1351. évi dekrétummal és a *Hármaskönyvvel* összhangban. A 6. törvénycikk ugyan-ezen réteg adómentességét biztosította, katonai szolgálataik ellenében.¹⁹ A 7. törvénycikk az említett 1715. évi 14. törvénycikkben foglaltakat, azaz a háromévenkénti országgyűléstartást erősítette meg, és a diéta működésére vonatkozó néhány további fontos szabályt is tartalmazott. A 9–12. törvénycikk a nemesek évszázados sérelmeit orvosolva szűkítette a hűtlenségi esetek körét, kivéve onnan (és egyéb közbűncselekménnyé, azaz főbenjáró, ám jószágvesztéssel nem fenyegetett *delictumokká* minősítve át) az *infidelitas* fogalmához képest leginkább rendszeridegen vérfertőzést és rokongyilkosságot, továbbá garantálta a hűtlenség vétkébe esettek véten hozzátartozóinak, valamint a sértettek és más hitelezők követeléseinek védelmét a jószágvesztés súlyos következményeivel szemben.²⁰

Az 1715-ben felállított rendszeres bizottság egyik legfontosabb, máig kiható vívmányaként a királyi bíróságok rendszerét is megreformálták,²¹ állandóan működő kétfokozatú legfelső országos bírói fórumként erősítve meg a királyi Curián korábban igen akadozva, mostantól viszont (névváltoztatás nélkül tizenöt bírával) állandóan működő Hétszemélyes Táblát és a Királyi Táblát (1723. évi 24. és 25. tc.),²² továbbá – a vármegyék közötti joghatóságbeli kollíziók feloldása és részben persze a kissé már túlhaladott nemesi bírói autonómia visszanyesése céljából – létrehozva négy kerületi ítélőtáblát a Dunán inneni és túli, valamint a Tiszán inneni és túli jogszolgáltatási kerületek számára (1723. évi 30. és 31. tc.). A törvénykezési szervezet modernizációja eljárásjogi, valamint a bírói hivatás gyakorlásával és a bírák jogállásával, sőt az ügyvédséggel összefüggő reformokkal is együtt járt, de logikus módon az alsóbb szintű (rendi) bíróságok hatásköreit, működését sem hagyta érintetlenül. Összesen tizenöt törvénycikket fogadtak el az igazságügyi reformmal összefüggésben.²³ A magánjog és kereskedelmi jog területén is fontos döntések születtek, gondoljunk csak a hitbizomány-alapítás köznemesekre való kiterjesztésére (1723. évi 50. tc.), vagy az első magyar számviteli törvénynek is nevezhető 1723. évi 53. törvénycikkre.²⁴

A törvénycikkek hosszú sorát szigorúan csupán példalózó jelleggel tovább követve, végül nem hallgathatunk a központi kormányzat (szintén az 1712–1715. évi diéta által kiküldött *commissio systematica* munkálatai jelentős részeredményének tekinthető²⁵) reformjáról, a Magyar Királyi Helytartótanács felállításáról sem. A némi fogalomzavarral az artikulusok címében még „Magyar Királyi Tanácsként” (*Consilium Regium Hungaricum*), szövegében viszont már *Consilium Regium Locumtenentiale* néven említett²⁶ új szerv, amely az 1723. évi 97. törvénycikk

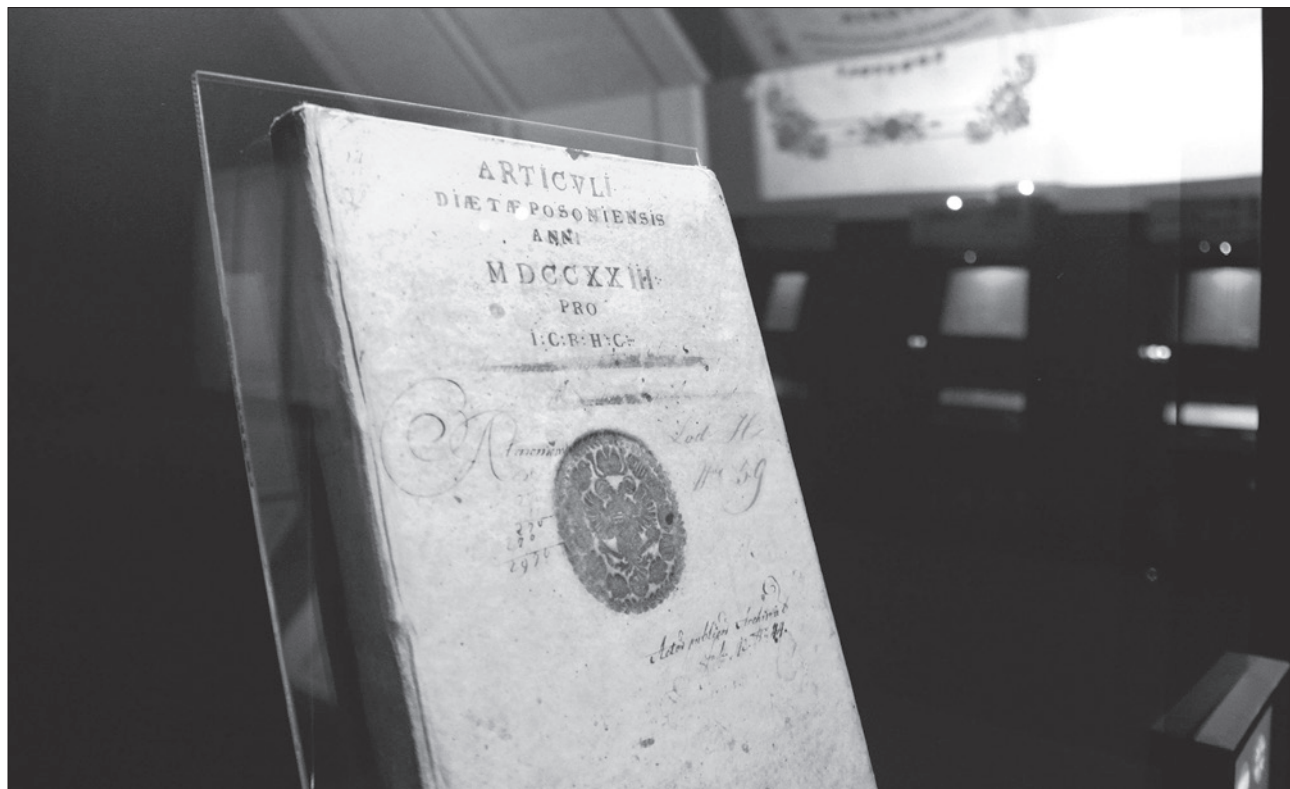
értelmében – a rendek érdekérvényesítésének, egyben az 1722–1723. évi „kiegyezésnek” példájaként – a diéta által megválasztott nádor, távolléte esetén az országbíró elnöklése alatt, a király által „a főpapok, mágnások és nemesek rendéből s az ország minden részéből” kinevezendő huszonkét tanácsosból és az általuk irányított szakigazgatási jellegű (ügy)osztályokból áll majd, az 1848 márciusában létrejövő első független magyar kormány („*ministerium*”) valóságos előképének, egyben egyik és legfontosabb jogelődjének tekinthető még akkor is, ha tudjuk, hogy az abszolutisztikus igazgatásszervezési elveknek megfelelően az első évszázadban királyi kormányzéseként, dikasztériumként működött, ámde a bécsi udvari kormányservektől elvben függetlenül (101. tc.).²⁷

3. A tricentenárium megünneplése a magyar tudomány műhelyeiben

A fenti, messze nem teljes ismertetésből látható, hogy 2023-ban számos közintézmény és jogintézmény történetének jeles, kerek évfordulóját volt okunk ünnepelni. Háromszáz éves lett a modern magyar bírósági szervezet – a kiegyezés után „mindössze” a középső és alsó szintre kellett azt kiterjeszteni, a máig meglévő felső két szintet lényegüket tekintve az 1723. évi igazságszolgáltatási reform teremtette meg. Egyszerűen szólva: 300. születésnapját ünnepelhetette a modern értelemben vett Kúria mint felsőbbíróság, sőt – ha többszörösen közvetlen is – a fél

évszázados kényszerszünet után az 1997. évi LIX. törvény értelmében ismét felállított (2003-tól három, 2005-től immár öt nagyvárosban működő²⁹) ítélőtáblák szintű. Bár parlamentáris rendszerben működő, egységes kormányunk csak 1848 óta van, az első, szakigazgatási alapon *departamentumokra* tagozódó és kollegiális jellegű központi kormány szervünk a Helytartótanács volt – ez is 300 éves lett 2023-ban. Megkerülhetetlen alkotmányerejű jogforrásunk továbbá a szintén 300 éves (magyar) *Pragmatica Sanctio* is, amelynek jelentősége a magyar és az európai történelemben egyaránt vitathatatlan. E három fő vonulatra felfűzve tartott ünnepi megemlékezéseket, konferenciákat a magyar történettudomány és jogtörténettudomány számos vidéki és fővárosi műhelye is, amelyek közül ehelyütt ötöt emelnénk ki.

2023. június 19-én a Kúrián került sor a *Háromszáz éves a Kúria* című jogtörténeti konferenciára, amely a tricentenárium okán a történelme során a Magyar Királyi Curia, Legfelsőbb Bíróság és Kúria neveket egyaránt viselő felsőbbíróság szervezeti és működési változásaiival, valamint funkcióival foglalkozott.³⁰ A modern értelemben vett Kúriát megalapozó 1723. évi reformról Beliznai Kinga tartott előadást, aki egészen a kiegyezést követő újabb átalakulásokat követte végig e fórum fejlődését, majd a délutáni szekcióban nemzetközi összehasonlításban Európa fontosabb legfelső bírósági fórumait is bemutatta. Az 1868–1945 közötti korszakot Antal Tamás, az államszocialista kor Legfelsőbb Bíróságát Zinner Tibor, a rendszerváltozást követő fejleményeket pedig Horváth Attila előadásából ismerhették meg az érdeklődők. Balogh Judit a

Az 1723. évben szentesített törvények eredeti kinyomatott példánya a Nemzet emlékezete – A magyar történelem mérföldkövei kiállításon a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, 2020. augusztus 24.²⁸

Kúria jogegységesítésben játszott szerepéről, valamint – a délutáni szekcióban – a bírák jogállásáról, Megyeri-Pálffi Zoltán pedig a Kúriának helyt adó épületek külső és belső építészeti sajátosságairól beszélt.³¹

2023. október 12-én a Nemzeti Közszerződési Egyetem *Birodalom végveszélyben – a Pragmatica Sanctio és hatásai Európában* címmel rendezett konferenciát az egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karának Állam- és Jogtörténeti Tanszéke.³² Mint a rendezvény címéből is kitűnik, az előadások ez esetben kifejezetten a *Pragmatica Sanctio* köré épültek. Csak négyet kiemelve a nem kevesebb mint tizenhat prezentáció közül: Pókecz Kovács Attila a *pragmatica sanctio*król mint az európai jogtörténet különleges forrásairól beszélt, Heka László az 1712. évi ún. „horvát *Pragmatica Sanctio*t” állította vizsgálódása középpontjába (sajátos politikai körülmények között ugyanis a horvát rendek „ajánlották fel” elsőként VI. Károly császárnak a leányági örökösödés törvénybe iktatását),³³ Liktör Zoltán Attila és Szabó Szilárd pedig a dinasztikus birodalom fennmaradásáért folytatott küzdelem és a családi öröklési szabályok összefüggéseit elemezte. Ezeket túl több más, a *Pragmatica Sanctio*hoz közvetlenül vagy közvetetten kapcsolódó, érdekes 18–19. századi témáról is szó esett, azonban az előadók – tudatos szervezői koncepció szerint – nem tértek ki a bírósági és a központi közigazgatási reform kérdéskörére.

Szintén a *Pragmatica Sanctio* képezte tárgyát az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Esterhazyánus Kutatócsoportja és Történelemtudományi Intézete, az MNL Országos Levéltára és a Magyar és az Osztrák 18. század-kutató Társaságok által 2023. november 8–10. között Egerben megrendezett nemzetközi konferenciának (*The Pragmatic Sanction in the Habsburg Monarchy and its Context*).³⁴ A részben német, részben angol nyelven megtartott előadások közül az első napon megtartott kettő történelmi előzményekkel foglalkozott. A második napot szentelték a szervezők a 18. századnak, itt az értekezlet nemzetközi jellegének köszönhetően nemcsak a magyar és horvát vonatkozásokat (utóbbiakat itt nem Heka László, hanem Ivana Jukić horvát történész képviselte), hanem az osztrák és cseh politikatörténeti hátteret is megismerehették a jelenlévők. A harmadik napon a tágabb értelemben vett reformkor (1790–1848, Soós István és Dobszay Tamás), a neoabszolútizmus időszaka (1849–1867, Deák Ágnes), valamint a dualizmus korának (Törő László Dávid) a *Pragmatica Sanctio*hoz való viszonya került terítékre.

Egy héttel később a Szegedi Akadémiai Bizottság székháza adott otthont a komoly hagyományokra visszatekintő

Szegedi Jogtörténeti Napok XI. állomásának, megszokott módon az SZTE ÁJK Magyar Jogtörténeti Tanszéke és az MTA SZAB Jogtudományi Szakbizottsága szervezésében.³⁵ Az első napon még a doktoranduszok mutatták be kutatási eredményeiket saját témáikban, a második nap (2023. november 16.) előadásait viszont már az 1723. év kötötte össze – azon belül is a Helytartótanács volt a középpontban. Bathó Gábor előadásában e szervezet mint a modern kormány közvetlen előzményét mutatta be. Ezt követően a Helytartótanács működésének bizonyos szakigazgatási–szakpolitikai vonatkozásai is terítékre kerültek, úgymint a területi közigazgatás modernizációja (Völgyesi Levente), rendészeti (Nagy Janka Teodóra), büntetőjogi (Bató Szilvia) és büntetés-végrehajtási (Mezey Barna) kérdések, sőt – igen örömteli módon, hiszen ezzel a jogtörténet-tudományban talán Wenzel Gusztáv foglalkozott utoljára – a bányajog is (Gedeon Magdolna). Bár a bírósági reform ez esetben is kívül esett a konferencia fókuszán, néhány előadónak (Beliznai Kinga, Stipta István) köszönhetően azért az igazságszolgáltatási szervezet egyes kérdéseibe is betekintést nyerhettünk. A rendezvény harmadik napja kevésbé volt téma szerint megkötött, de Szabó István jóvoltából alkalom kínálkozott a *Pragmatica Sanctio* egy, az első világháború végén különös jelentőséget nyert részkérdésének, az együttbirtoklásnak a megvitatására is.

Szándékosan hagytuk a végére – az időrendet megtörve – az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke szervezésében 2023. október 4-én az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán megrendezett *1723 – A magyar alkotmánytörténet nagy esztendeje* című konferenciát, ugyanis a *Jogtörténeti Szemle* szerkesztőinek felkérésére és egyben nagy öröme az ott megjelent előadók közül négyen is vállalkoztak arra, hogy előadásukat tanulmánnyá bővítik, amelyeknek folyóiratunk jelen lapszáma ad megjelenési lehetőséget. Szijártó M. István, az ELTE BTK történelemszakközvetítője a *Pragmatica Sanctio*t a magyar rendiség politikai érdekviszonyaival kapcsolatban vizsgálja, Liktör Zoltán Attila a spanyol örökösödési háború kapcsán európai kontextusba helyezi azt, Gosztonyi Gergely a Helytartótanácsról a sajtó feletti adminisztratív kontroll összefüggésében értekezik, míg Megyeri-Pálffi Zoltán ugyanezen kormányzati szerv, s ezáltal a központi közigazgatás építészeti vonatkozásait mutatja be, a tőle megszokott kiváló interdiszciplináris megközelítésben. A konferencia ugyanis két szekcióból állt: a délelőtti a *Pragmatica Sanctio*val, a délutáni pedig a Magyar Királyi Helytartótanáccsal foglalkozott – az említettekén kívül az előadók között volt Képesy Imre, Mezey Barna, Szabó István és e sorok írója is.³⁶

Jegyzetek

- ¹ L. pl. FORGÓ András: A királynő és az érsek. Esterházy Imre szerepe Mária Terézia uralkodásának kezdeti éveiben. *Századok*, 157. 2023. 3. sz. 522. p.
- ² BÉRENGER, Jean – KECSKEMÉTI Károly: *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon, 1608–1918*. Budapest, 2008. Napvilág, 154. p.
- ³ CSEKEY István: *Magyar trónöröklési jog. Jogtörténelmi és közjogi tanulmány oklevél-melléletekkel*. Budapest, 1917. Athenaeum, 214. p.
- ⁴ Az osztrák és a magyar *Pragmatica Sanctio* elfogadásának rövid összefoglalását l. a szerző HUN-REN–ELTE Jogtörténelmi Kutatócsoport *JOG.történet* című blogján elérhető bejegyzéseit. KÉPES György: 310 éves az osztrák Pragmatica Sanctio. *JOG.történet*. Az MTA–ELTE Jogtörténelmi Kutatócsoport (ELKH) blogja. 2023. április 17. <http://mtajogtortenet.elte.hu/blog/kep-es-gyorgy-pragmatica-sanctio-310>; KÉPES György: 300 éves a magyar Pragmatica Sanctio. *JOG.történet*. Az MTA–ELTE Jogtörténelmi Kutatócsoport (ELKH) blogja. 2023. június 26. <http://mtajogtortenet.elte.hu/blog/kep-es-gyorgy-pragmatica-sanctio-300>.
- ⁵ SZIJÁRTÓ M. István: *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés, 1708–1792*. Budapest, 2005. Osiris, 55. p.
- ⁶ BARTA János, ifj.: *A kétféjű sas árnyékában*. Budapest, 1984. Gondolat, 92. p.
- ⁷ CSEKEY István: *A magyar Pragmatica Sanctio írott eredetijéről*. Budapest, 1916. Magyar Tudományos Akadémia, 24. p.
- ⁸ BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008. 154. p.; SZIJÁRTÓ 2005. 80. p.
- ⁹ CSEKEY 1916. 14. p.
- ¹⁰ Ezzel kapcsolatban l. a trónfosztó törvény miniszterelnöki indokolását: *Nemzetgyűlési irományok*. 1920. XII. k. 44. p.; a szakirodalomból BÖLÖNY József: *Királyi hatalom és kormányzói jogkör*. Budapest, 1933. Viktória Nyomda, 42. p.; KÉPES György: Lemonadás, trónfosztás, halál. Meddig volt Magyarország királya IV. Károly? *Pro Publico Bono*, 2022. 3. sz. 13–14. p. DOI: <https://doi.org/10.32575/ppb.2022.3.1>.
- ¹¹ CSEKEY 1916. 20–21. p.
- ¹² SZIJÁRTÓ 2005. 80. p.
- ¹³ BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008. 156. p.; CSEKEY 1916. 30. p.
- ¹⁴ BARTA 1984. 91–92. p.
- ¹⁵ BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008. 157. p.
- ¹⁶ SZIJÁRTÓ 2005. 87. p.
- ¹⁷ HORVÁTH János: *Az 1722/23 II. III. Törvénycikkek által elfogadott pragmatica Sanctio lényege és annak helyzete a magyar közjogban*. (Magyar Jogászegyleti Értekezések 146.) Budapest, 1898. Franklin Társulat, 54. p.; RÁCZ Lajos: Adalékok Ausztria és Magyarország közjogi kapcsolatának alakulásához. *Állam- és Jogtudomány*, 38. 1996. 1–2. sz., 15–17. p.
- ¹⁸ FERDINANDY Mihály: A Habsburgok. (Folytatás.) Új Látóhatár, 35. 1984. 4. sz. 519. p.
- ¹⁹ BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008. 157. p.
- ²⁰ BIRÓ Zsófia: Hütlenség a tradicionális magyar jogban. *Iustum Aequum Salutare*, 18. 2022. 2. sz. 201–202. p.
- ²¹ BELIZNAI Kinga: A Kúria szervezete és működése az 1723. évi bíróági reformtól az 1868. évi polgári törvénykezési rendtartásig. *Kúriai Döntések*, 2023. 6. sz. 1129–1130. p.
- ²² BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: A Kúria szervezete és működése (1723–1868). In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *300 éves a Kúria*. Budapest, 2023. Kúria, 12–37. p.; MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: A Kúria helyszínei és épületei háromszáz év tükrében. In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *300 éves a Kúria*. Budapest, 2023. Kúria, 184–188. p.
- ²³ BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008. 157. p.
- ²⁴ Jelentőségéről l. KÉPES György: A magyar kereskedelmi jogi kodifikáció előtörténete 1792-ig. In MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások Európa és a jogtörténelem sodrásában*. (Jogtörténelmi Értekezések 50.) Budapest, 2021. Gondolat, 160–161. p.
- ²⁵ BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008. 158. p.
- ²⁶ L. *Articuli Diaetales Anni MDCCXXIII*. Wien, 1723. Johann Baptist Schilgen, 84–85. p.
- ²⁷ BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008. 159. p. L. még BATHÓ Gábor: Helytartótanács. *Közszolgálati Online Lexikon*, <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/helytartotanacs/>; MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: A közigazgatási szervek épületei Magyarországon és külföldön. In TAKÁCS Péter (szerk.): *A jog megjelenítése, épített környezete és szimbólumai. A jogi kultúra látható világa*. Budapest, 2020. Gondolat Kiadó, 565–566. p. Ember Győző megjegyzi, hogy a gyakorlatban a Helytartótanács határozatainak király elé terjesztése során a bécsi Magyar Udvari Kancellária által játszott felülvizsgálati, „szűrő” szerep ezt az önállóságot sértette. L. EMBER Győző: *A M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története, 1724–1848*. Budapest, 1940. M. Kir. Országos Levéltár, 6–7. p.
- ²⁸ Kép forrása: Fotó: Varga Máté, Lantos Zsuzsanna / MNL, https://mnl.gov.hu/sites/default/files/styles/hdsze/public/2020_08_10_nemzet_emlekezete_iratok_kihelyezese_vm_27.jpg.
- ²⁹ Vö. BALOGH Judit: Az 1997-es igazságszolgáltatási reform és a Győri Ítéltábla létrehozása. In MOLNÁR Andrea – SZÉPLAKI László (szerk.): *Tanulmányok a Győri Ítéltábla 20 éves évfordulójára*. Győr, 2024. Győri Ítéltábla, 9–29. p.; BALOGH Judit A felsőbbirászkodás megszervezése Debrecenben. *Jogtörténelmi Szemle*, 2017. 1–2. sz. 57–63. p.; MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Ítéltáblák és épületek Debrecenben egykor és napjainkban... In SZILÁGYINÉ DR. KARSAI Andrea (szerk.): *15 éves a Debreceni Ítéltábla épülete*. Debrecen, 2021. Debreceni Ítéltábla, 10–12., 28–33. p.
- ³⁰ A konferencia programját l. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/kuria300_konferencia_program.pdf.
- ³¹ A konferencia alapját a Kúria által 2023-ban indított kutatási projekt jelentette, amelynek eredményekről az előadásokon túl a *300 éves a Kúria* c. kötet ad számot. L. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *300 éves a Kúria*. Budapest, 2023. Kúria.
- ³² A konferencia programját l. https://ludavent.uni-nke.hu/event/3172/attachments/731/1406/2023.10.12_Birodalom_PS300_program_final.pdf.
- ³³ A témáról bővebben JUKIĆ, Ivana: Why Was the Habsburg Princess Granted the Right to Rule the Kingdom of Croatia in 1712? *Povijesni Prilozi – Historical Contributions*, 37. 2018. 54. sz. 219–237. p. DOI: <https://doi.org/10.22586/pp.v54i1.70>.
- ³⁴ A konferencia programját l. https://mnl.gov.hu/sites/default/files/pragmatica_sanctio_konferencia_plakat.jpg.
- ³⁵ A konferencia programját l. <https://tab.mta.hu/szegedi-teruleti-bizottsag/esemenyek/2023/xi-szegedi-jogtorteneti-napok>.
- ³⁶ A konferencia programját l. <https://mtajogtortenet.elte.hu/dstore/document/8617/1723%20-%20A%20konferencia%20programja.pdf>.

